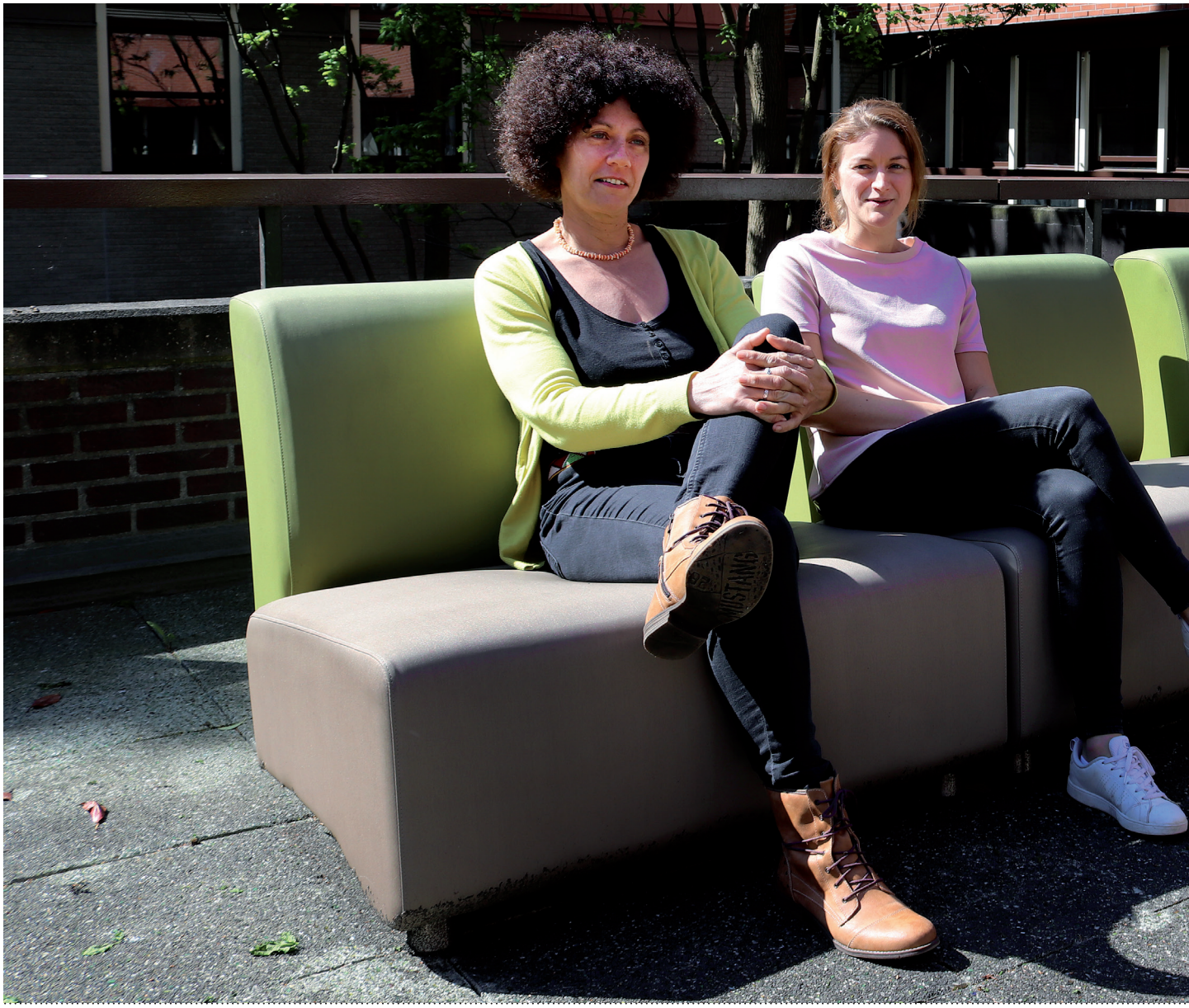
Bijzondere leerstoel LO: stand van zaken

Eind april was het zover. Een interview met Kristine De Martelaer en Katrijn Opstoel. Voor wie het nog niet weet de aanjagers van de bijzondere leerstoel Pedagogiek en Onderwijskunde van de Lichamelijke Opvoeding. Hoewel De Martelaer al sinds november 2015 en Opstoel sinds november 2016 aan het werk zijn, hebben we nog niet veel gehoord uit die hoek. Hoog tijd dus om bij te praten.

INTERVIEW DOOR HANS DIJKHOFF

We treffen elkaar in een klein kamertje op de bovenste verdieping helemaal achterin het Martinus Langeveldgebouw van de Universiteit van Utrecht. Daar is de afdeling pedagogische wetenschappen gevestigd waar de bijzondere leerstoel een onderdeel van is.

Het begin

Om het geheugen wat op te frissen, gaan we terug naar het begin. De Martelaer houdt zich bezig met het zoeken naar een geschikt onderwerp dat de kwaliteit van het basisonderwijs zal doen toenemen. *"De uitkomst moet uiteindelijk zijn dat wat we hier doen nationaal maar ook internationaal een rol gaat spelen. Ik heb toen een voorstel geschreven dat moest worden voorgelegd aan een commissie en daarin zijn ook de stappen vermeld waarlangs Katrijn het onderzoek is gaan doen. Zij moest de zaken ook meer concreet uitwerken om te laten zien hoe het onderzoek in de vier jaar gestalte krijgt. In het eerste jaar heb ik met vertegenwoordigers van de ALO's en van de KVLO gesproken en men was het erover eens dat het een geschikt onderwerp is: het beter leren regelen en hoe het psycho-sociale daar een rol in speelt. Op voorwaarde dat ook het beter leren bewegen niet uit het oog verloren zou worden."*
Leidraad waren vragen als: wat zijn de gewenste en gerealiseerde doelstellingen en opbrengsten van het onderwijs in de lichamelijke opvoeding in het (primair) onderwijs; hoe kunnen die opbrengsten worden vastgesteld en hoe ziet een leeromgeving eruit waarin de gewenste opbrengsten optimaal gerealiseerd kunnen worden? Bij het vak lichamelijke opvoeding gaat het primair om geleide motorische ontwikkeling (goed leren bewegen, physical education). *"Maar het vak kent meer componenten: zo komen ook de relaties van bewegen met de sociale ontwikkeling, met de cognitieve ontwikkeling en met gezondheid aan de orde. De school dient een basis te leggen voor levenslang bewegen, voor het plezier dat bewegen met zich meebrengt en de kennis die hiervoor nodig is. Ontwikkeling van sociale competenties, zoals het adequaat kunnen samenwerken en het omgaan met tegenslag, speelt hierbij een belangrijke rol."*
Er zijn vier deelstudies die respectievelijk antwoord zullen bieden op de volgende onderzoeksvragen en in dat traject doet Katrijn Opstoel onderzoek.

▼ *Kristine De Martelaer en Katrijn Opstoel*

De vier te beantwoorden onderzoekvragen

- Hoe wordt de persoonlijke en sociale ontwikkeling van kinderen omschreven en bestudeerd en welke effecten hebben LO en sport op de persoonlijke en sociale ontwikkeling?
- Hoe geven de leerkrachten LO in Nederland vorm aan het leren regelen en welke doelstellingen zijn realistisch en relevant naargelang de leeftijd van de kinderen?
- Wat zijn de ontwerpprincipes van een LO-curriculum met aandacht voor het leren regelen?
- Wat is het effect van een LO-curriculum met aandacht voor leren regelen en hoe draagt dit bij tot de persoonlijke en sociale ontwikkeling van kinderen?

De school dient een basis te leggen voor levenslang bewegen, voor het plezier dat bewegen met zich meebrengt en de kennis die hiervoor nodig is

Literatuuronderzoek

Gedurende de afgelopen anderhalf jaar is door Opstoel een systematisch literatuuronderzoek uitgevoerd naar de psycho-sociale ontwikkeling in het basisonderwijs als leidraad voor het opstellen van een leerlijn leren regelen.
"We waren benieuwd wat er nationaal en internationaal is geschreven over persoonlijke en sociale ontwikkeling zowel in de LO als in de sport. Want het zou zonde zijn dat te laten liggen. Het blijkt dat er de laatste tien jaar toch wel heel veel over deze onderwerpen is geschreven. Dat is heel divers en men gebruikt verschillende termen en verschillende raamwerken die overigens uiteindelijk vaak naar hetzelfde wijzen. Je moet echter de juiste zoektermen invoeren, wil je niets missen van wat er allemaal geschreven is. Uiteindelijk hebben we gekozen voor de persoonlijke en sociale ontwikkeling omdat dat ook in internationale rapporten het meest genoemd wordt. En het uitzoeken daarvan kost heel veel tijd. Er zijn zo'n 95 artikelen in LO en sport die ons iets zeggen over dit onderwerp. Daarop gebaseerd maken we een paper en dat stuk moet weer voldoen aan allerlei internationale eisen, onder andere wat de procedure en de omvang betreft."
De Martelaer: *"Men moet zich realiseren dat een literatuurstudie iets anders is dan een 'systematic review', waarbij je niets over het hoofd mag zien en er volgens strenge kwaliteitscriteria bepaald wordt wat er wel en wat niet mag opgenomen worden . Door het zo systematisch en zorgvuldig te doen, hopen we dat de Nederlandse leerstoel ook internationaal wordt erkend zodat er altijd naar verwezen kan worden. Het is ook wel een uitdaging want sinds het werk van Richard Bailey: Physical Education and Sport in Schools: A Review of Benefits and Outcomes (2006), wat overigens helemaal niet zo systematisch was…, is er geen systematic review meer gedaan. We hebben daarom de aanvraag ook geregistreerd zodat een ander niet zomaar met ons werk kan weglopen. Het beantwoorden van deze eerste onderzoeksvraag heeft dus veel tijd in beslag genomen maar was echt nodig om de precieze lijn duidelijk te krijgen."* (eerste onderzoeksvraag).

De Martelaar: "Men moet zich realiseren dat een literatuurstudie iets anders is dan een 'systematic review', waarbij je niets over het hoofd mag zien en er volgens strenge kwaliteitscriteria bepaald wordt wat er wel en wat niet mag opgenomen worden

"Dit tweede deel van het onderzoek (tweede onderzoeksvraag*) doen we met twaalf experts op het gebied van leren regelen in de gymles. Wat verstaan ze eronder? Hoe pakken ze het aan? Hoe reageren kinderen daarop? Het zijn allemaal docenten met minimaal vijf jaar ervaring in het werkveld en aangewezen door de ALO . Die zijn meerdere keren benaderd om collega's aan te wijzen die mee zouden kunnen doen. Bij de ene ALO lukte dat al vlotter dan bij de andere. Uit de poule van 37 docenten hebben we er dus twaalf die daadwerkelijk meedraaien in het onderzoek en dat is een mooi aantal voor een kwalitatieve studie..*
De collega's werken op kleine en grote scholen; in dorpen en in de stad en zijn vooral geconcentreerd rond Groningen, Amsterdam en Eindhoven wat overigens niet wil zeggen dat ze ook in die regio zijn afgestudeerd. Er zijn scholen bij waar meerdere groepen tegelijk les hebben. Dan maakt de vakleerkracht gebruik van de oudere kinderen om de jongere te helpen. Dat geeft een heel andere dynamiek."

Lesson study

Fase drie en vier zijn eveneens cruciaal om respectievelijk in de les LO en de lerarenopleiding te zoeken naar methodieken die ook effectief bijdragen aan goed leren bewegen.
Als Katrijn eenmaal begonnen is met praten, gaat het vanzelf. Het gaat nu over het vervolg, het onderzoeken in de klas. *"In het najaar van 2018 gaan we van start om een reeks lessen te ontwikkelen door een groep die bestaat uit beginnende docenten, alo-opleiders en experts. Dit is overigens fase 3 van het onderzoek (*derde onderzoeksvraag*). In die lessen moet het regelen dan aan bod komen. De docenten proberen het uit, processen worden in detail beschreven en op gezette tijden komen we weer bij elkaar om door te nemen en eventueel aanpassingen te doen."*

Hoe wordt er rekening gehouden met de verschillen in leeftijd?
"We hebben uiteraard verschillen geconstateerd maar we zijn er nog niet uit voor welke groepen we nu gaan ontwikkelen. Het moet in de tijd ook haalbaar zijn. Het kan dus zijn dat de focus komt te liggen op de bovenbouw."
Kristine vult aan: *"Het is ook de bedoeling dat via de sociale media ervaringen gedeeld gaan worden en dat men zo van elkaar kan leren. Zo ontstaat er een olievlekwerking."*

De rol van de begeleiders van dit onderzoek is een uitdagende. Twee uit België en twee uit Nederland het is goed plannen om die bij elkaar te krijgen. Er wordt dus veel geskyped en als er symposia of andere bijeenkomsten zijn, zoeken ze elkaar op. Katrijn is er handig in geworden om contact te leggen met de begeleider wiens expertise ze op dat moment nodig heeft. Er is in ieder geval wekelijks contact. Om alles volgende de regels van goed onderzoek te laten verlopen is lastig maar wel een vereiste. *"Het moeilijke met alle terminologieën die je hanteert, is het meetbaar maken van resultaten. We hebben nog geen meetinstrumenten ontwikkeld."*
In dat kader zoekt Kristine ook samenwerkingsverbanden. Onder andere met de 'kwartiermakersgroep' van Physical Literacy. De Martelaer: *"Margaret Whitehead , de 'bedenker' van deze naam, heeft zelf dertig jaar voor de klas gestaan dus weet waarover ze praat."* Zo was Kristine ook verbonden aan het 'Sport Physical Education and Coaching in Health' (SPEACH)-project uit Groningen. Die contacten zijn waardevol maar moeten wel passen binnen die ene dag dat ze is verbonden aan deze bijzondere leerstoel. Daarnaast neem je ook weleens taken van elkaar over. *"Laatst was er een congres in Brussel. Daar zou ook Jo Lucassen spreken maar hij was verhinderd. Toen heb ik zijn presentatie ook gehouden. Zo help je elkaar. Hoe meer je mensen ziet en spreekt, das te groter je netwerk wordt."*

Vervolgstappen

Voor Katrijn is het nu van belang een plan te schrijven dat is gebaseerd op de literatuurstudie en de interviews die ze heeft gehouden met de twaalf collega's uit het veld. *"Zodat we ook naar buiten kunnen treden en resultaten kunnen laten zien. Dat zal dan zijn op studiedagen basisonderwijs maar ook internationaal in juli op het AIESEP-congres en op de dag van het sportonderzoek."*

Motivatie

Is motivatie ook een deel van het onderzoek?
Katrijn: *"Het is geen apart onderwerp van studie maar als wel van belang als controlevariabele mee te nemen. Als kinderen goed kunnen samenwerken, respect hebben voor elkaar, zich veilig voelen, durven fouten te maken en elkaar daarop aanspreken en dat kunnen accepteren, dan draagt dat vast bij aan de motivatie. Het leren regelen maakt er wel onderdeel van uit dat kinderen intrinsiek gemotiveerd zijn om te blijven bewegen. Het is dus geen pijler maar wordt wel meegenomen in de uitkomst van het onderzoek. En wat ook veel genoemd wordt, is plezier. Het hebben van plezier is een voorwaarde om te blijven bewegen."*
Kristine: *"De manier waarop de kinderen met elkaar communiceren draagt bij aan de motivatie. Het zal dus vooral te zien zijn aan de stijl waarin de kinderen met elkaar omgaan. En dan hebben we het ook over buitenschoolse contexten als de vereniging en het gezin. Dat zijn tranfers.*

Waar we achter gekomen zijn, is dat er meer studies met dit onderwerp zijn gedaan in het voortgezet onderwijs dan in het basisonderwijs. Het is daarom goed dat we deze studie doen in het basisonderwijs want je kunt niet vroeg genoeg beginnen met samen regelen."

Wat is je meegevallen vroeg ik Katrijn?
"De gretigheid waarmee de collega's mee willen werken aan het onderzoek. Wat ze weten, wat ze kunnen en wat ze doen. Daar was ik blij verrast van." Op mijn vraag of de lijst van meewerkende collega's kon worden gepubliceerd kreeg ik als antwoord dat die personen anoniem blijven omdat dit ook zo met de respondenten is afgesproken.

Wat is je tot nu toe tegengevallen?
"De tijd die je nodig hebt om je het onderwerp eigen te maken. Ik denk dat iedereen al zit te wachten op resultaten terwijl we die nog niet hebben. Het heeft lang geduurd voor we het leren regelen hebben kunnen vertalen naar Engelstalige literatuur. Maar het is nodig geweest en heeft er wel aan bijgedragen dat we er nu stevig instaan", aldus Opstoel.

"Het valt op dat kleuters eigenlijk uit zichzelf al die zaken waar we het hier over hebben van nature doen. Ze zoeken al vriendjes op en dergelijke. Op een zekere leeftijd neemt dat af en dat heeft dan ook te maken met het aantal regels dat de leerlingen van de volwassenen krijgen opgelegd. Kom binnen en ga op de bank zitten, blijf daar vanaf enz.. Maar jonge kinderen zijn creatief en spontaan en die kunnen in een gymzaal heel goed bedenken wat ze met de uitgezette spullen kunnen doen. En als wij dat teveel structureren, kunnen ze niet meer spontaan spelen. Zover moet het niet gaan."
De Martelaer vult aan: *"Kinderen moeten de tijd krijgen vrij te spelen, spontaan dingen leren"*.

Dekt de naam van de leerstoel nog steeds de lading?
Kristine: *"Jazeker! Door ons onderzoek naar het psycho-sociale denk ik dat we ver voorlopen op andere vakken want die zullen ook beweren dat hun vak bijdraagt aan persoonlijkheidsvorming. Maar bij ons vak wordt dat nu door onderzoek aangetoond. En die andere poot is goed vertegenwoordigd met Jan en Frans die vanuit de onderwijskundige literatuur hun bijdrage leveren. Zodat we niet alleen door de LO-bril kijken. Zo'n lessonstudy die we doen is ook heel populair in onderwijskunde en komt op onderwijscongressen aan bod. Dus die twee werelden worden zo goed met elkaar verbonden en dat heeft een meerwaarde. We zitten hier dus wel op onze plek al missen we soms wel de dynamiek van een sportieve opleiding als een ALO maar dat is niet anders."*

Wat hopen jullie dat je onderzoek na vier jaar heeft opgeleverd?
Katrijn: *"Nu ben ik heel eerlijk. Ik hoop dat ik kan promoveren maar ook dat er een document ligt als het basisdocument, alleen niet zo dik, voor de praktijk. Het boek heeft dezelfde opbouw en behandelt het leren regelen op de bekende niveaus. Samen met een lesprogramma. Kennis van de leerlijn met een goede opbouw."* Kristine zegt hierover: *"Dat we iets hebben dat onderwijskundig goed in elkaar zit, ondersteund met filmpjes. Dat doen we samen met de masterstudenten op de ALO's. Dat moet goed materiaal opleveren zodat men niet hoeft te worstelen. Daarnaast heb ik ook de ambitie dat de leerstoel de ALO's (nog) meer samenbrengt want ze hebben nu allemaal hun eigen structuur met lectoren en lectorenkamers en die moeten niet elkaars concurrenten zijn maar juist goed samenwerken!"*

Als slotwoord zegt Kristine dat ze kan begrijpen dat mensen zeggen dat het lang duurt voordat er resultaten naar buiten komen maar dat het onderzoek zorgvuldig gebeurt. Het heeft geen zin om dingen te gaan overhaasten. Nu weten de onderzoekers precies wat er onderzocht gaat worden met de juiste terminologie.
"Als we straks de interviews met de collega's gaan analyseren en we hebben de lessonstudy dan komt er ook weer een mogelijkheid om dat te publiceren in het vakblad", aldus Katrijn.

Als laatste wordt de hoop uitgesproken dat de werkers in het veld niet schromen om aan te geven wat zij van de leerstoel vinden en vooral wat ze ervan verwachten. Als ze suggesties hebben, moeten ze die kenbaar maken.

Contact
kdemartel@vub.be

